

ALASTAIR BONNETT

Van de kaart

Verloren ruimtes, onzichtbare steden,
vergeten eilanden, ruige woestenijen
en wat ze ons over de wereld vertellen

TERRA

Voorwoord

Ik heb vijf jaar in Moskou gewoond, twee series over Rusland voor de VPRO gemaakt, en spreek een redelijk woordje Russisch. Dat begon allemaal met de naam van een plaats. Sommige mensen willen ergens heen omdat er mooie stranden zijn, vanwege een tentoonstelling, of omdat je er zo goed kunt winkelen. Ik wilde naar Odessa omdat ik die naam zo mooi vond klinken.

Mijn hele jeugd bracht ik de zondagmiddagen door met de Bosatlas. Internet was er nog niet, en van buitenspelen hield ik niet zo. De winkels waren allemaal dicht; het was de tijd dat je je nog schaamteloos kon vervelen. Maar dat was niet nodig: urenlang kon ik naar de kaarten kijken, en fantaseren over alle mensen die op bepaalde plekken woonden, soms helemaal aan de andere kant van de wereld. Sommige plaatsnamen klonken aantrekkelijker dan andere. Aantrekkelijk: Norg in Drenthe. Het Toemoek Hoemakgebergte in Brazilië. Het Indonesische eiland Masalembo Besar. En: Odessa in Oekraïne, een naam die doet denken aan een afbrokkelende Sovjet-stad op een zwoele zomeravond.

In de zomer van 2000 ging mijn relatie uit. We zouden naar Italië op vakantie zijn gegaan, maar nu was ik een man zonder plan. Er belde een vriend die wel met mij op reis wilde. 'Odessa,' stelde

ik prompt voor. Ik had geen idee waar het precies lag. Het bleek in Oekraïne te zijn, en met veel moeite en smerige nachttreinen bereikten wij onze bestemming. Uiteindelijk was deze stad de grootste teleurstelling van de reis (tip: ga naar Lviv/Lvov/Lemberg, uitspraak afhankelijk van of je Oekraïens, Russisch of Pools bent). Odessa was helemaal niet zo gezellig als de stad waar ik van had gedroomd. Maar dat deed er niet toe. Odessa was bereikt.

Dat is precies waar het in *Van de kaart* om gaat: de magie van plekken. Onbekende of bekende plekken, verdwenen plekken, het maakt niet uit. Het gaat om de kracht van de naam van een plaats, en de verhalen die achter die naam schuilen. Een boek om bij weg te dromen. Elke reis begint met een naam, een kaart, een verhaal, een gedachte. Dit boek is het begin van je reis.

– Jelle Brandt Corstius

Inhoud

Voorwoord	7
Inleiding	13
1 Verloren ruimtes	19
Sandy Island	21
Leningrad	27
Arne	32
Het oude Mekka	36
New Moore	41
<i>Time Landscape</i>	47
De Aralkumwoestijn	51
2 Verborgene locaties	57
The Labyrinth	59
Zjeleznogorsk	65
De ondergrondse steden van Cappadocië	70
Vossenhol	76
North Cemetery, Manilla	81
North Sentinel Island	86
3 Niemandslanden	91
Tussen de grenspalen	93
Bir Tawil	98
Nahuaterique	103
Twayil Aboe Jarwal	108
Verkeerseiland	114

4 Dode steden	121
Wittenoom	123
Kangbashi	128
Kijong-dong	133
Ağdam	138
Pripjat	144
Het archeologisch park van Siciliaans onvoltooidheid	151
5 Uitzonderingsposities	157
Kamp Zeist	159
Freeport Genève	165
Bright Light, Strada Mures 4, Boekarest	170
Het internationale luchtruim	175
Gootruimte	180
Bountiful	184
Athos	189
Spruitenranch: Brotas Quilombo	195
Colombia onder de FARC	201
Hoby	207
6 Enclaves en afgescheiden naties	213
Baarle-Nassau en Baarle-Hertog	215
Chitmahals	223
Sealand	228
Verenigd Koninkrijk van Lunda Tchokwe	235
Gagaoezië	241
7 Drijvende eilanden	247
Eilanden van puimsteen en afval	249
De drijvende Maldiven	255
Nipsterk P-32 spray-ijseiland	262
<i>The World</i>	267

8 Plekken van voorbijgaande aard	273
De parkeerplaats bij Hog's Back	275
Parkeerterrein van LAX	280
Nowhere	286
Stacey's Lane	291
Conclusie: sympathie voor een plaatsminnende soort	296
Dankwoord	300
Bibliografie	301
Register	304

New Moore

21° 37' 00" N; 89° 08' 30" O

Hevige stormen en overstromingen kunnen een landschap binnen een etmaal helemaal veranderen. Nadat de cycloon Bhola was gepasseerd, verscheen in 1971 het eiland New Moore een paar kilometer uit de kust in de Golf van Bengalen. Het bestond uit de aarde, zand en stenen die waren meegesleurd door de talloze rivieren die samen het vertakte netwerk van de Gangesdelta vormen. Het eiland groeide snel in omvang, tot een lengte van 3,5 kilometer en een breedte van 3 kilometer. Tijdens het droge seizoen werd het eiland bewoond door een handjevol vissers uit Bangladesh, maar verder was het onbewoond. Afgezien van een paar mangrovebomen was er weinig dat New Moore bijeenhield. De afmetingen en vorm veranderden met elk seizoen en getij.

New Moore had nauwelijks een kwetsbaardere plek kunnen uitkiezen om zich te vormen, want de Hariabhangarivier waar het uit ontstond, vormt tevens de grens tussen India en Bangladesh. Zodra het eiland boven water kwam, claimden beide landen het als hun grondgebied, en gaven het elk een eigen naam. Voor de Indiërs was het New Moore Island, en dit is nog steeds de

meest gebruikte naam, maar voor de inwoners van Bangladesh is het South Talpatti. Het was hoe dan ook een vette buit. India en Bangladesh maken beide aanspraak op de Golf van Bengalen en de rijke olie- en gasreserves die eronder zitten. Wie een nieuw eiland zo ver in zee kon claimen, kon meteen de territoriale wateren boven de lucratieve zeebodem verder uitbreiden.

De Indian Border Security Force plantte in 1978 een billboard op het eiland, compleet met een kaart van India en een afbeelding van de Indiase vlag, om de Indiase intenties duidelijk te maken. De Indiërs stookten in mei 1981 het vuur nog wat verder op toen ze tijdelijk troepen stationeerden op het eiland en een echte vlag hesen aan een echte vlaggenmast. Even zag het er naar uit dat de vraag van wie dit vlekje land was, zou uitlopen op een ernstig conflict. Beide kanten hoopten echter dat onafhankelijke grensexperts voor hen de kastanjes uit het vuur zouden halen.

Die experts kregen de taak te bepalen hoe het water uit de Hariabhanga om het eiland stroomde. Deze ongrijpbare informatie kon doorslaggevend zijn als ze de 'talweg' van de rivier had kunnen helpen bepalen. Een talweg is een uit het Duits afkomstig woord voor het laagste stroomgebied van een rivier dat het midden aangeeft. Als de talweg ten oosten van het eiland lag, hoorde het bij India, als hij ten westen lag, hoorde het eiland bij Bangladesh. Helaas bleek het moeilijk de talweg te bepalen en dit leidde tot vertragingen. Voor het probleem was opgelost, begon New Moore te verdwijnen en in maart 2010 ging het volledig kopje-onder in de golven. Op de laatste foto van het jonge eiland is te zien hoe de bovenste takken van de verdronken bomen uit het water steken.

Stijgende zeespiegels creëren een nieuwe kustlijn in een tempo dat de meeste regeringen niet kunnen bijbenen. Sinds 2000 is het water in de Golf van Bengalen, dat toch al stijgende was, nog sneller gestegen. De baai komt elk jaar 5 millimeter hoger uit. In

een laag liggend gebied als dit, dat eenvoudig overstroomt, betekent dat een aanzienlijke stijging. Voor sommige mensen was New Moore een politiek probleem dat was gecreëerd door de natuur en dat werd opgelost door klimaatverandering. De *Christian Science Monitor* kopte over het verhaal: 'Opwarming van de aarde als vredestitcher'. Toch is het niet zo eenvoudig om te zeggen wat er nu natuurlijk is aan de opkomst en ondergang van New Moore. Slechts een van de factoren die ertoe hebben bijgedragen, valt duidelijk in de categorie 'natuurlijk', namelijk het dalen van de tektonische plaat. Deze verzakking zorgt ervoor dat het land onder en om de Golf van Bengalen langzaam daalt en dat de zeespiegel geleidelijk stijgt.

Veranderingen in het klimaat maken de situatie er alleen maar erger op, niet beter. Klimaatverandering heeft niet alleen de cyclus van ontstaan en verwoesting versneld, maar ook de recente overstromingen erger gemaakt. De toegenomen regenval die de rivieren deed zwellen waardoor New Moore op zijn beurt kon ontstaan, was het directe gevolg van warmer zeewater, veroorzaakt door klimaatverandering. Nieuwe wegen stroomopwaarts droegen ook bij aan het ontstaan van New Moore doordat ze aardverschuivingen in gang zetten die enorme hoeveelheden sediment aan de rivier toevoegden. Ontbossing in de regio, en dan vooral het omhakken van mangrovebossen langs de kust, betekende dat het nieuwe sediment niet werd afgezet langs de kust en zo de kustlijn hielp verstevigen, maar ver de zee in werd gespoeld.

New Moore is niet het enige eiland dat is ontstaan en verdwenen in de Golf van Bengalen. Aan de Indiase kant zijn minstens vier andere eilanden verschenen en weer verdwenen. Een van die eilanden, Lohachara, had zesduizend inwoners voor het in 2006 werd verzwolgen. Nu komt het weer boven water. Kennelijk is het verschijnen en het verdwijnen van deze eilanden geen

unieke gebeurtenis. Ze komen en gaan met een steeds grotere regelmaat en dit fenomeen wordt ook in andere riviermondingen ter wereld waargenomen.

Een van de beroemdste nieuwe eilanden verscheen in januari 2009 in Frankrijk, nadat de cycloon Klaus over Zuidwest-Frankrijk had geraasd. De Gironde zette 10 kilometer voor de kust een eiland af dat al gauw bekendstond als *l'île mystérieuse* ('het mysterieuze eiland'). Bij laagwater besloeg dit eiland 200 vierkante meter en het ontstond dankzij dezelfde processen die ook ten grondslag lagen aan New Moore. Het water van de Golf van Biskaje stijgt niet zo snel als de Golf van Bengalen en met een beetje geluk blijft *l'île mystérieuse* wat langer bestaan dan New Moore, want een nieuw eiland voor laaggelegen kust kan heel nuttig zijn. De waarde voor de omgeving zit hem niet in eventuele territoriale claims, maar in het feit dat de eilanden kustgebieden kunnen beschermen tegen stormen en overstromingen. Ze bieden ook extra land voor een overbevolkt gebied. In een wereld waarin de kustlijn steeds sneller en minder voorspelbaar verandert, kunnen deze eilanden wel wat hulp gebruiken. New Moore zou weer boven water kunnen worden gehaald en op zijn plek kunnen worden gehouden door de aanplant van mangrovebomen. Dat is relatief goedkoop, zeker vergeleken met de aanleg van volledig nieuwe eilanden (zie blz. 255, *De drijvende Maldiven*).

Het is duidelijk dat stijgende zeespiegels niet de opkomst inluiden van leuke vakantie-eilandjes, maar van een moeizame strijd om laaggelegen land te beschermen tegen het water. Voorspellingen wijzen uit dat een groot deel van de Golf van Bengalen, van Calcutta in het westen tot Myanmar in het oosten, over een paar jaar onder water zal staan. Eerste voorspellingen door het Intergovernmental Panel on Climate Change geven aan dat Bangladesh in 2050 ongeveer zeventien procent van zijn land kwijt zal zijn. Recent onderzoek door het in Dhaka gevestigde Centre for Environmental and Geographic Information Services wijst uit